

КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ АГРАРНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Л. В. Каниболоцкая

Аннотация. В статье актуализировано проблему формирования риторической компетентности будущих преподавателей вузов в соответствии с требованиями современного образования. Определены педагогические условия формирования риторической компетентности в процессе профессиональной подготовки будущих преподавателей к профессиональной деятельности. Охарактеризованы методы и формы, которые являются эффективными во время внедрения педагогических условий риторической компетентности.

Ключевые слова: педагогические условия, профессиональная компетентность, преподаватель высшей школы, профессиональная риторическая компетентность, формы и методы обучения.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF RHETORICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF HIGHER AGRICULTURAL EDUCATION INSTITUTIONS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

L.V. Kanibolotska

Abstract. In the article the problem of the formation of actualized rhetorical competence of future teachers of high schools in accordance with the requirements of modern education. Defined pedagogical conditions of formation of the rhetorical competence in the process of professional training of future teachers to the profession. We characterize the methods and forms, which are effective at the time of the introduction of pedagogical conditions of rhetorical competence.

Keywords: pedagogical conditions, professional competence, the teacher of the higher school, vocational rhetorical competence, forms and methods of training.

- УДК 373.5.035.461:37

ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Л. В. КАНІШЕВСЬКА, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. У статті розглядаються питання виховання відповідальності у старших підлітків у позаурочній діяльності. Розкрито форми виховання відповідальності у старших підлітків.

Ключові слова: відповідальність, старші підлітки, форми виховання відповідальності, позаурочна діяльність.

Актуальність (Introduction). Нові соціальні умови вимагають персональної відповідальності людини. Сучасному суспільству необхідні люди, які готові й здатні самостійно приймати рішення в ситуаціях вибору та брати

© Л. В. Канишевська, 2016

відповідальність за наслідки своєї діяльності; здійснювати самооцінку та самоконтроль.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблемі виховання відповідальності присвячено наукові розвідки психологів (І. Беха, О. Лазорко, Г. Ложкіна, К. Муздибаєва, М. Савчина, Л. Татамир, Д. Фельдштейна та інших).

Різні аспекти виховання відповідальності знайшли відображення в працях учених-педагогів (Т. Куниці, М. Левківського, І. Сопівник, Н. Стаднік, В. Тернопільської та інших). Водночас поза увагою дослідників залишилася складна та різноаспектна проблема виховання відповідальності у молодших підлітків у позаурочній діяльності.

Результати аналізу виховної практики з питань виховання відповідальності у молодших підлітків підтверджують, що цьому питанню в загальноосвітніх школах не приділяється належної уваги.

Актуальність досліджуваної проблеми обумовлена рядом суперечностей між: вагомими виховними можливостями позаурочної діяльності щодо виховання відповідальності у молодших підлітків та їх недостатнім використанням; необхідністю професійної підготовки класних керівників щодо виховання відповідальності у молодших підлітків у позаурочній діяльності та недостатньою методичною розробленістю цієї проблеми.

Мета (Purpose) статті – розглянути форми виховання відповідальності у молодших підлітків у позаурочній діяльності.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, вивчення передового досвіду.

Результати (Results). Теоретичний аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури з проблеми дослідження дав змогу уточнити сутність поняття «відповідальність» як соціальну якість, що відображає міру відповідальності дій соціальних суб'єктів взаємним вимогам (Т. Алексеєнко, А. Макаренко, Т. Радікова, В. Тернопільська та інші).

Старший підлітковий вік є сенситивним щодо виховання відповідальності, оскільки у цей період інтенсивного розвивається інтелектуальна, волева і емоційна сфери; відбувається нагромадження різних форм соціально визнаних справ, що призводить до розгортання потреби в суспільному визнанні, до усвідомлення обов'язків і прав; формується усвідомлення себе суб'єктом діяльності [6, с. 18]; характеризується прагненням до нової соціальної позиції – позиції бути і вважатися дорослим [2, с. 82–83].

У той же час, старший підлітковий вік є кризовим. Дослідник І. Бех зазначає, що підліткова криза – генеральна репетиція становлення відповідальності. Це період відкриття «Я», що є можливим через здійснення соціальної відповідальності, розвиток спонтанності, рефлексивності. Підлітковий вік – важливий момент у становленні змістової сторони відповідальності. «Я-концепція» стає більш стійкою, константною; формується коло інтересів. Поряд із цим, психологами виявлені особливості відповідальності старших підлітків. Це, перш за все, її ситуативний характер, часто некритичне ставлення до самооцінки відповідальності, відсутність прямого зв'язку між когнітивним і поведінковим компонентами відповідальності, різні уявлення в педагогів і самих вихованців про те, за що вони можуть відповідати [1, с. 8–15].

Значні можливості щодо виховання відповідальності у старших підлітків загальноосвітніх шкіл має позаурочна діяльність.

Позаурочна діяльність – це організовані й цілеспрямовані заняття, які

проводяться у вільний від навчального процесу час для розширення знань, умінь і навичок, розвитку самостійності, індивідуальних здібностей і нахилів дітей, а також їхніх інтересів і збагачення корисного відпочинку [5, с. 22].

Для повноцінного та гармонійного розвитку вихованців необхідно залучати до різноманітних видів позаурочної діяльності: навчально-пізнавальної, трудової, ціннісно-орієнтаційної, художньо-естетичної, екологічної, комунікативної, спортивної, туристсько-краєзнавчої, громадсько-суспільної [4, с. 252].

Позаурочна діяльність ґрунтується на принципах: добровільності, гуманізму, варіативності, креативності, системності і послідовності, успішності та соціальної значущості, диференційованого підходу до учнів.

Ми розглядаємо позаурочну діяльність як чинник виховання відповідальності старших підлітків, оскільки у процесі участі у різноманітних видах позаурочної діяльності підлітки оволодівають системою норм і правил спільного існування; відповідальність старших підлітків набуває форму моральних стосунків, які складаються між вихованцями і педагогами у процесі їх залучення до різноманітних видів соціально цінної діяльності.

При виборі форм виховання відповідальності у старших підлітків враховували наступні закономірності: педагогічний процес є ефективний, якщо форми його організації максимально сприяють досягненню мети, реалізації змісту і не суперечать принципам діяльності; якщо надмірно часто застосовувати одні і ті ж методи та форми, то учні втрачають до них інтерес, і ефективність педагогічного процесу знижується.

Обов'язковими елементами усіх форм виховної роботи з учнями є інформація, переживання, дія. Інформація – це те нове і важливе, про що дізнаються учні, беручи участь у тій чи іншій справі. Переживання – їх емоційне сприйняття інформації та всього, що відбувається, оцінка, сприйняття. Дія – це їхня спільна діяльність, яка збагачує та розвиває.

Будь-яка форма виховання повинна бути орієнтована на три канали сприйняття: аудіальний, візуальний, кінестетичний [7, с. 3].

У процесі виховання відповідальності у старших підлітків у позаурочній діяльності використовували наступні форми виховання: години спілкування, бесіди, вікторини, ігри-драматизації, рольові ігри, акції, проектну діяльність, свята, концерти, конкурси, огляд преси тощо.

Так, працюючи за нашою методикою [3], були проведені наступні заняття: «Шкільне життя та закон» (година спілкування); «Закон і ми» (година спілкування); «Злочин і покарання»; «Чи знаєте ви закон?» (гра-аукціон).

Організація цих заходів мала на меті: виховувати у старших підлітків відповідальність; сприяти розвитку морально-правової рефлексії; навчити учнів використовувати конкретні життєві ситуації, розуміти небезпеку упереджень і стереотипів у стосунках з іншими людьми; виховувати гуманізм, товариськість; формувати навички безконфліктного спілкування і вміння самостійно визначати особистісну позицію в ситуаціях зіткнення зі злом.

Так, наприклад, під час проведення години спілкування «Шкільне життя та закон» ознайомлювали старших підлітків з основними принципами демократії: народовладдя, дотримання прав і свобод кожної людини, рівність усіх перед законом, роз'яснювали їх сутність [3, с. 37–40]. Первинне закріплення одержаних знань перевірили за допомогою «мозкового штурму» (назвати риси демократа).

Старшими підлітками були дібрані такі ознаки, як: волелюбний, активний, грамотний, сміливий, енергійний, поважає людей, чесний, порядний тощо.

Після цього учням було запропоновано попрацювати з дилемою такого змісту: «У великому і красивому місті жила маленька дівчинка. Навчалась вона у великій і красивій школі, але в серці в неї оселився колючий їжачок, який до 12 років перетворився на дикобраза, а дівчинка стала отаманкою в класі. Батьки дівчини постійно сварилися, билися в її присутності, розпивали алкогольні напої, не турбувалися про неї. Єдине місце, де вона добре себе почувала, була рідна школа. Однак трапилось так, що у дев'ятому класі дівчинка почала відвідувати секту сатанистів, із захопленням описувала однокласникам оргії, які вони там влаштовували. З «нецікавих» уроків вона утікала, організовуючи з собою цілу групу учнів. У класі були ті, хто дружив із нею, і ті, хто її осуджував і навіть вимагав виключити зі школи ...».

Учні поділилися на групи по 5-6 осіб у кожній. Їм давалося завдання: скласти два списки якостей дівчинки («за що її поважали» і «за що її засуджували»), знайти у її поведінці те, що суперечить закону. Після того як завдання було виконане, проводилося загальне обговорення запропонованих групами відповідей. На його закінчення ставили запитання: «Як можна було вирішити дилему?»

На іншому занятті за цією темою проводився дискусія «Злочин і покарання» [3]. На початку заняття старшим підліткам було запропоновано пограти в гру «Чарівний моток». Учні сідали в коло, одному з них давали моток кольорових ниток. Тримавши за кінець нитки, він передавав моток своєму сусідові справа і казав йому щось приємне. Той, тримавши за нитку, передавав моток далі, також промовляючи якісь гарні слова. Після цього пропонували кільком підліткам переплутати (зав'язати вузлики) відрізки ниток, які вони тримали. Запитували: «Що буде, якщо заплутати нашу нитку? А відповідно до нашого життя?» Підводили підлітків до думок про те, що «вузлики» на нитці життя можуть бути різні. Одні з них легко розплутуються, а інші – можуть спричинити серйозні проблеми. До таких проблем належить злочин. Учні було запропоновано назвати причини, які можуть призвести до злочинів.

Отже, якщо життя будь-якої людини – це наша нитка, і якийсь зворот чи вузлик можуть призвести до тяжких наслідків.

Далі старшим підліткам було запропоновано обговорити причини злочинів. Усі названі причини було об'єднано у дві групи – соціальні та економічні.

Потім було обговорено види злочинів, види покарань. Увагу учнів було звернено на те, що наша країна, на жаль, залишається одним із лідерів щодо кількості ув'язнених неповнолітніх. Але за кожною цифрою, за кожним відсотком стоїть людина з її думками, почуттями, долею.

Старшим підліткам було запропоновано запитання для обговорення:

– Чи погоджуєтеся ви з твердженням героя фільму «Місце зустрічі змінити не можна» Г. Жиглова, що «... злодій повинен сидіти у в'язниці?»

– Чи може в'язниця виправити людину?

– Прокоментуйте такі дані: у перші три роки після звільнення повторні злочини скоює 45,0 % вихованців виправних колоній. Четверта частина особливо небезпечних рецидивістів і п'ята частина довічно ув'язнених – у минулому вихованці виправних колоній.

– Які позитивні сторони в тимчасовій ізоляції?

Після завершення обговорення зачитували лист ув'язненого юнака, просили учнів подумати і висловитися з таких питань:

– Чи можна повірити, що цей юнак виправиться? Чому?

– Що про це свідчить ?

З метою стимулювання активності старших підлітків, підвищення інтесу до роботи використовували різні види ігрових методик. Саме такою була гра-аукціон «Чи знаєте ви закон?», яка спрямовувалася на підвищення правової просвіти учнів, закріплення знань про основні права і обов'язки громадянина України.

На початку гри звертали увагу старших підлітків на те, що один із головних принципів, на якому ґрунтується суспільство – це дотримання його громадянами законів. Адже, як сказав великий мислитель минулого Цицерон: «Закони повинні викорінювати вади та запроваджувати добродетель».

В основу гри-аукціону покладалося розуміння відмінностей між карною та адміністративною відповідальністю. Учні поділялися на команди, яким (по черзі) пропонувалися різні ситуації. Завдання полягало в тому, щоб правильно визначити характер відповідальності (підняти табличку з відповідним написом: «Карна відповідальність», «Адміністративна відповідальність»). Учням було запропоновано ситуації:

- Учень розбив скло (адміністративна відповідальність).
- Громадянин усвідомлено купив крадену річ (карна відповідальність).
- Громадянин без ліцензії спіймав на гачок 15 кг. риби (адміністративна відповідальність).
- Громадянин із помсти підпалив будинок сусіда (адміністративна відповідальність).
- Учень випадково влучив із рогатки в перехожого (адміністративна відповідальність).
- Машиніст потягу з'явився на роботу в нетверезому стані (адміністративна відповідальність).
- Водій автомобіля не впорався з керуванням і пошкодив машину, яка стояла попереду (адміністративна відповідальність).
- Учні ліцею викрали автомобіль і розбили його (карна відповідальність).
- Пасажир автобуса не сплатив за проїзд (адміністративна відповідальність).

Далі старшим підліткам було запропоновано конкурс «Злочин і покарання».

За аналогічною методикою було проведено конкурс «Мораль або право?», завданням якого було визначити, у яких із перерахованих випадків настає моральна відповідальність, а в яких – юридична.

- Петро збрехав матері (моральна).
- Тонула людина, перехожий не надав ніякої допомоги (юридична).
- Михайло вжив дозу наркотику (моральна).
- Павло, коли переїжджав на нову квартиру, вигнав на вулицю свого собаку (моральна).
- Дівчина вкрала чужу дитину (юридична).
- Петро і Леонід кидали каміння у потяг, який рухався (юридична).
- Сергій ударив товариша (моральна).
- Школяр мучив кошеня (моральна) [4, с. 95].

Однією із форм виховання відповідальності старших підлітків була проектна діяльність. Проекти були різні за змістом, реалізовувались за технологією КТД та мали соціальне спрямування: «Ми-школі», «Зелений край», «Що я можу зробити для своєї Вітчизни», «Милосердя», «Турбота», що сприяли розвитку соціальних ініціатив, набуванню вихованцями досвіду відповідальної

поведінки, безкорисливої турботи про оточуюче середовище, інших людей.

Пріоритетами проектної діяльності є: відмова від авторитарності; надання кожному школяру можливостей реалізувати себе в самостійній творчій діяльності, враховуючи свої здібності, нахили, ціннісні орієнтації; стимулювання творчої активності дітей, розвиток їхніх здібностей, самостійності, збагачення життєвого досвіду; розвиток у вихованців уміння набувати комунікативні знання й уміння, вміння працювати самостійно та у групах, використовувати різні точки зору для вирішення однієї й тієї ж самої проблеми; заохочення особистої ініціативи школярів, орієнтування їх на самостійну творчу діяльність; виховання відповідальності за себе та колектив.

Висновки і перспективи (Discussion). До ефективних форм виховання відповідальності у старших підлітків у позаурочній діяльності належать: години спілкування, тематичні бесіди, проектна діяльність, вікторини, свята, конкурси, огляд преси, тематичні зустрічі тощо

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблеми. Подальшого вивчення і розвитку потребують такі питання, як-от: виховання відповідальності в учнів (молодші школярі, молодші підлітки); виховання відповідальності підлітків в умовах проектної діяльності.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Духовна культуродомінантність як виховний ідеал: шлях досягнення / Іван Дмитрович Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць – К., 2006. – С. 6–25.
2. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка : [монографія] / Ірина Сергіївна Булах. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – 340 с.
3. Канішевська Л. В. Крокуємо до соціальної зрілості : [наук.-метод. посіб.] / Л. В. Канішевська. – К. : Ін-т проблем виховання НАПН України, 2011. – 175 с.
4. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія / Любов Вікторівна Канішевська. – К. : ХмЦНП, 2011. – 368 с.
5. Кобзар Б. С. Специфіка позаурочної виховної роботи з учнями шкіл-інтернатів для дітей-сиріт, та дітей, які залишилися без піклування батьків / Б. С. Кобзар, Є. П. Постовойтов. – К. : СтилоС, 1997. – 311 с.
6. Потапчук Л. В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Потапчук Людмила Володимирівна. – Луцьк, 2001. – 205 с.
7. Практикум з педагогіки: навчальний посібник [за заг. ред.. О.А. Дубасенюк, А.В. Іваниченка]. –К.: Педагогіка, 1990. – 232 с.
8. Сопівник І.В. Теорія і практика виховання моральної відповідальності сільської молоді [Текст] : дис... док. пед. наук: 13.00.07 / Сопівник Ірина Віталіївна ; Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К., 2014. – 494 с.

References

1. Beh I. D. Duhovna kulturodominantnist yak viovniy Ideal: shlyah dosyagnennya / Ivan Dmitrovich Beh // Teoretiko-metodichni problemi viovannya dltey ta uchnivskoYi molodl: zb. nauk. prats – K., 2006. – S. 6–25.

2. Bulah I. S. Psihologiya osobistlnogo zrostannya pldlitka : [monograflya] / Iryna Sergiyivna Bulah. – K. : NPU Im. M. P. Dragomanova, 2003. – 340 s.
3. Kanishevska L. V. Krokuemo do sotsialnoyi zrllosti : [nauk.-metod. poslb.] / L. V. Kanishevska. – K. : In-t problem vihovannya NAPN UkraYini, 2011. – 175 s.
4. Kanishevska L. V. Vihovannya sotsialnoyi zrllosti starshoklasniklv zagalnoosvltlnh shkll-Internatlv u pozaurochnly dlyalnosti : monograflya / Lyubov Viktorivna Kanishevska. – K. : HmTsNP, 2011. – 368 s.
5. Kobzar B. S. Spetsifika pozaurochnoYi vihovnoYi roboti z uchnyami shkll-Internatlv dlya dltey-sirt, ta dltey, yakl zalishilisy bez plkluvannya batklv / B. S. Kobzar, E. P. Postovoytov. – K. : Stilos, 1997. – 311 s.
6. Potapchuk L. V. Psihologlchnl osoblivosti stanovlennya osobistlnoyi zrllosti starshoklasniklv : dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07 / Potapchuk Lyudmila Volodimirivna. – Lutsk, 2001. – 205 s.
7. Praktikum z pedagogiki: navchalniy poslbnik [za zag. red.. O.A.Dubasenyuk, A.V. Ivanichenka]. –K.: Pedagogika, 1990. – 232 s.
8. Sopivnyk I.V. Teoriia i praktyka vykhovannia moralnoi vidpovidalnosti silskoi molodi [Tekst] : dys... dok. ped. nauk: 13.00.07 / Sopivnyk Iryna Vitaliivna; Natsionalnyi universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. – K., 2014. – 494 s.

**ВОСПИТАНИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТИ У СТАРШИХ ПОДРОСТКОВ ВО
ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
Л. В. КАНИШЕВСКАЯ**

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы воспитания ответственности у старших подростков во внеурочной деятельности. Рассматриваются формы воспитания ответственности у старших подростков.

Ключевые слова: ответственность, старшие подростки, формы воспитания ответственности, внеурочная деятельность.

**TRAINING OF RESPONSIBILITY FOR OLDER TEENAGERS IN
EXTRACURRICULAR ACTIVITY
L. V. Kanishevska**

Abstract. The article deals with training responsibility of older teenagers in extracurricular activity. Reveals the forms for training responsibility of older teenagers.

Keywords: responsibility, olderteenagers, forms of trainingfor responsibility. extracurricular activity.

УДК 378.14:005:339.54

**ФУНДАМЕНТАЛЬНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СТАН ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІЇ**

С. Г. КАЧМАРЧИК, здобувач

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail : lanochka_25@rambler.ru

© С. Г. Качмарчик, 2016